

076 [Born in Holland]

Vooraf

Mondriaan en de Amerikaanse kunstkritica Charmion von Wiegand¹ ontmoeten elkaar voor het eerst in april 1941². Bij deze gelegenheid geeft Mondriaan zijn eerste autobiografische aantekeningen aan Charmion met informatie over zijn leven en werk. In de maanden mei en juli daaropvolgend geeft of stuurt hij haar aanvullingen en nieuwe teksten over zijn werk en leven. Deze - voor Von Wiegand geschreven autobiografische manuscripten - worden gepresenteerd in dit corpus als:

- 076 [*Born in Holland*]
- 077 *Conclusion and reflexions*
- 078 [*Autobiographical text (July 13, 1941)*]
- 079 [*Autobiographical text (July 24, 1941)*]
- 080 [*Autobiographical text (July, 1941)*]

Bron

Twee manuscripten, die beginnen met de woorden 'Born in Holland', hebben we gevonden in twee verschillende archieven. Het eerste vonden we in het Holtzman Deposit³; het tweede in de Mondriaan/Von Wiegand archief⁴.

Het eerste manuscript is opgeborgen in archiefmap '45' in het Holtzman Deposit. Map '45' is getiteld 'Toward the True Vision of Reality' en bevat de volgende submappen⁵:

- '45a' - Mondriaan. [Toward the True Vision of Reality]: autograph manuscript;
- '45b' - Mondriaan. [Notes for "Toward the True Vision of Reality"]: autograph manuscript;
- '45c' - Mondriaan. Toward the True Vision of Reality. New York: Valentine Gallery, n.d.- 8 copies.

In submap '45a' bevindt zich een manuscript dat bij nader inzien uit twee afzonderlijke manuscripten bestaat. Na 22 schrijfblokvellen verschijnt de titel 'Conclusion' en begint de paginanummering weer bij '1'. Blijkbaar gaat het hier om twee verschillende teksten.

In het Mondriaan/Von Wiegand archief eindigt de paginanummering van het manuscript [*Born in Holland*] bij pagina 10 en *Conclusion and reflexions* begint bij pagina 7. Overigens is [*Born in Holland*] gedateerd 'April 41' en *Conclusion and reflexions* 'may - 41'. Blijkbaar heeft Mondriaan deze geschriften als afgesloten teksten beschouwd, door ze apart te dateren. Reden voor ons om [*Born in Holland*] en *Conclusion and reflexions* als twee afzonderlijke teksten te presenteren.

Het manuscript in submap '45a' (Holtzman Deposit) wordt door ons gesplitst in manuscript '45a[1]' ([*Born in Holland*]) en manuscript '45a[2]' (*Conclusion and reflexions*).

De manuscripten '45a[1]' en '45a[2]' vertonen enige overeenkomst met de publicatie 093 *Toward the True Vision of Reality* ('45c'). Bij tekstvergelijking wordt duidelijk dat Charmion von Wiegand deze teksten heeft gebruikt voor het vervaardigen van *Toward the True Vision of Reality*, maar er blijft weinig over van Mondriaans oorspronkelijke formuleringen. Om die reden zullen we '45a[1]', '45a[2]' en '45c' apart presenteren. '45b' heeft geen verwantschap met *Toward the True Vision of Reality*. De manuscripten uit archiefmap '45' worden als volgt gepresenteerd:

- '45a[1]': 076 [*Born in Holland*]
- '45a[2]': 077 *Conclusion and reflexions*
- '45b[1]': 110 [*Space determination*] [2]
- '45b[2]': 110a [*Note in manuscript '45b'*]

¹ Charmion von Wiegand (1898-1983), Amerikaans kunstkritica en kunstenaar.

² CRII: 175; letter Von Wiegand to Robert Motherwell (Digital Appendix: Supplements 101-4 - Letter Von Wiegand to Motherwell – May 28, 1947.)

³ Holtzman Deposit: Box 2, Folder 45a.

⁴ The Paul Getty Research Institute, Los Angeles, USA; Call Number 990024. 'Piet Mondriaan letters received (photocopied), 1940-1941'. (With the courtesy of the Estate of Charmion von Wiegand and their representative, Michael Rosenfeld Gallery, LLC, New York, NY.)

⁵ Digital Appendix: Documentation – Conversion Holtzman - Beinecke.

‘45c’ : 093 *Toward the True Vision of Reality*

Het manuscript ‘45a[1]’ (*Born in Holland*) bestaat uit 22 schrijfblokvellen⁶, soms aan twee kanten - met pen - beschreven. Het is een bijzonder moeilijk leesbaar manuscript, slordig geschreven met veel correcties, en met onduidelijke verwijzingen naar toevoegingen. De toevoegingen staan meestal op de achterzijden van de schrijfblokbladen⁷. Mondriaan heeft de eerste vijf pagina’s onregelmatig genummerd: 1, 1a, I, 3, 2; de rest van de pagina’s is niet genummerd. Manuscript ‘45a[1]’ is niet ondertekend en niet gedateerd. Deze bron beschouwen we als authentiek, geautoriseerd en voltooid.

In het Mondrian/Von Wiegand archief bevindt zich een fotokopie van een manuscript dat begint met de woorden ‘Born in Holland’. Dit blijkt een in het net geschreven versie te zijn van het moeilijk leesbare manuscript ‘45a[1]’ in het Holtzman Deposit en wordt in het vervolg aangeduid als manuscript ‘[CVW- 1]’. Het bestaat uit 11 pagina’s; de pagina’s zijn genummerd 1 t/m 9, met twee toegevoegde pagina’s, ‘6a’ en ‘Supplement pag. 10’. De tekst is netjes - met pen - geschreven⁸.

Het manuscript is gedateerd en ondertekend.

Samen met 077 *Conclusion and reflexions* vormt [*Born in Holland*] een zogenoemde dubbele presentatie met 093 *Toward the True Vision of Reality*.

Basistekst en leestekst

De kopie van het manuscript ‘[CVW- 1]’ is gebruikt als basis voor de leestekst. Dit manuscript is in vergelijking met manuscript ‘45a[1]’ te beschouwen als een ‘eindversie’, omdat het netjes is geschreven, weinig wijzingen heeft en gedateerd en ondertekend is.

Opmerkelijk zijn de ‘vergissingen’ in twee jaartallen. In het manuscript staat ‘1810’ i.p.v. ‘1910’ en ‘1838’ i.p.v. ‘1938’. Ook in de ‘kladversie’ (‘45a[1]’) staan deze verkeerde jaartallen vermeld.

Titel

Noch manuscript ‘45a[1]’, noch manuscript ‘[CVW- 1]’ heeft een titel. In dit geval is de fictieve titel voor de gepresenteerde tekst samengesteld uit de eerste woorden van de tekst: [*Born in Holland*].

Datering en ondertekening

Het manuscript ‘[CVW- 1]’ is gedateerd ‘April 41’. Maar na april 1941 voegt Mondriaan nog een supplement toe, dit blijkt uit een brief die hij op 19 mei aan Von Wiegand stuurt: ‘I shall bring the copy you made for me with me. I changed some parts and made an other supplement. I was very busy with it, so this letter comes so late!’⁹ Inderdaad staat op pagina 9 van het manuscript onder de datering en de ondertekening geschreven: ‘Supplement pag.10.’

Hoewel Mondriaan nog na april 1941 aan [*Born in Holland*] werkt, wijzigt hij toch de oorspronkelijke datering niet. De datering van de gepresenteerde tekst is: april 1941¹⁰.

Het manuscript ‘[CVW- 1]’ is ondertekend met: ‘Piet Mondrian’.

Ontstaan en publicatie

Mondriaan schrijft in zijn brief van 15 april 1941 aan zijn vriend Harry Holtzman¹¹ over het bezoek van Charmion von Wiegand: ‘I have had a short visit from Holty. He came to ask me if a Mrs. von Wiegard[sic] could write about my work (for an article in a review “Living age”) He said she is serieuus. So she comes to morrow. I feared it won’t be very well, her writing, if I did not explain clearly. Therefore I wrote done how I came to this my work. It tooks time but when she takes notice of it then the article will be good. So I had to do the work and she get the money for it!’ Hij heeft een dag gewacht met het verzenden van de brief, zo blijkt uit een toegevoegde pagina aan dezelfde brief. De reden van de vertraging is duidelijk: ‘Wednesday night [16 April 1941]. I waited with sending this letter to tell you about the visit of Mrs. von Wiegard. But she did not come. Probably she is ill, for she should have come last

⁶ Afmeting: 24,8 x 19,7 cm (9¾ x 7¾ inch).

⁷ Digital Appendix: Supplements 076 – [no title] (manuscript 45a[1]).

⁸ Nadere bronbeschrijving is niet mogelijk, omdat origineel niet beschikbaar is.

⁹ Vindplaats brieven aan Von Wiegand: The Paul Getty Research Institute, Los Angeles, USA, Call Number 990024: ‘Piet Mondrian letters received (photocopied), 1940-1941’. (With the courtesy of the Estate of Charmion von Wiegand and their representative, Michael Rosenfeld Gallery, LLC, New York, NY.)

¹⁰ Op dat moment woont Mondriaan in New York, 353 East 56th Street.

¹¹ Harry Holtzman (1912-1987), Amerikaans kunstenaar, Mondriaans erfgenaam.

Monday, then sent a telegram that she because illness should come Wednesday. I hope for her that she is not dead.’

In een volgende brief aan Harry (25 april 1941) deelt Mondriaan het volgende mee over de ontmoeting met Charmion von Wiegand: ‘That Mrs. von Wiegand has been also. She is of German origine and has been with her husband who seems to be writer also in Russia. They were communists but have gone out. But it was a little differend from what Holty has told me about the article: it must be (again!) light but (this time!) serious. She told me that she would try to get a longer article comformable with my written indications in an other (Provincial) revue. I lent her what I have explained about my Art development. It has become 10 pages and is always usefull also for later ocssions. But it took me work and time. She is a little „German” still but seems to me to be pure. She invited me to come one day for diner. She said to come and see me was more important than to do this to Mr. Churchill or other great men.’

Op haar beurt vertelt Charmion in haar memoires¹² over haar eerste bezoek aan Mondriaan. ‘When I rang the bell in the little courtyard, the latch clicked and I walked up three flights. The door was opened by a slight man with ascetic features. He shook hands cordially and let me into his front room.’ Dit bezoek had een doel, Von Wiegand wilde Mondriaan interviewen voor een Amerikaans tijdschrift¹³. Het interview heeft plaatsgevonden op 22 april 1941¹⁴, maar is niet gepubliceerd. Dit wordt duidelijk in een brief van Mondriaan aan Von Wiegand (2 juni 1941): ‘That your interview with me is sent back shows how badly people do understand art but we can make it them more easy I think.’

Later (1947) schrijft Charmion aan Robert Motherwell¹⁵: ‘I first met Mondrian in April 1941, when I interviewed him for a magazine. He was then living at 353 East 56th St. Although the magazine had commissioned the interview, they did not publish it, as they thought Mondrian “too esoteric”.’

Over het einde van het bezoek vertelt Von Wiegand in haar memoires: ‘When I left, Mondrian pressed into my hand a few sheets of handwritten notes. He said they were a little statement about his life and work he had written to make things clear, in case I was writing about him.’

Charmion schrijft verder aan Motherwell: ‘In connection with this interview, Mondrian had prepared some notes for me. I put these notes into correct English and sent them back to him.’ Waarschijnlijk wilde Mondriaan haar behulpzaam zijn en geeft hij haar ‘notes’ mee over zijn leven en zijn werk. Hij heeft blijkbaar ruim van te voren geweten met welk doel zij hem kwam bezoeken. Getuige de behoorlijke hoeveelheid kladaantekeningen en de netversie heeft Mondriaan zich goed voorbereid op het interview.

In een brief aan Harry Holtzman (6 mei 1941) schrijft Mondriaan over de gang van zaken met betrekking tot de notities die hij aan Von Wiegand had gegeven: ‘I had also a nice letter from Mrs von Wiegand. She had copied off what I had written about my work and wrote me that she had not taken the liberty of editing it exept for changing a few verbs around, but if I would allow her to do it she would send it to Kenyon Review with a short preface. She would send me also a copy of her article when it was completed. She asked me to let her keep my writing as a memento. Well, all this is very nice but not what I intended. I never wrote about my own evolution. But perhaps it is usefull also because I said that my work was not a personel conception but for every body and analogue with Plast. Art’s culture etc. She asked me to come for diner, than we can talk it over and perhaps I can publish it when she makes I preface to explain.’

Charmion schrijft hierover in haar memoires: ‘On reading the notes later, I found a succinct, if not altogether idiomatic, account of his artistic development. Spontaneously I put it into more legible English and sent him a copy. He answered as follows [7 mei 1941]: “Very kind of you to copy off my writing. I did not consider it as an article. I have written it only to explain to you my art development, but it is perhaps useful to the public to a better understanding of Abstract Art.”’

In dezelfde brief (7 mei 1941) vraagt Mondriaan aan Charmion hem verder te helpen met de tekst: ‘If you would do the work to make it in good English there where this in wrong, and introduce it with preface. Then I shall be very pleased you send it upp. I never wrote about my own work but it is parallel

¹² Charmion von Wiegand. ‘Mondrian: A Memoir of his New York Period’. In *Arts Yearbook* 4 (1961): 57-65. (With the courtesy of the Estate of Charmion von Wiegand and their representative, Michael Rosenfeld Gallery, LLC, New York, NY.)

¹³ *Littell’s Living Age* (beter bekend als *The Living Age*) was een Amerikaans tijdschrift bestaande uit selecties uit verschillende Engelse en Amerikaanse tijdschriften en kranten. *The Living Age* begon haar publicatie in 1844 en het laatste nummer verscheen in augustus 1941.

¹⁴ CRII: 175.

¹⁵ Robert Motherwell (1915-1991), Amerikaans kunstenaar; editeur van ‘the Documents of Modern Art’, uitgegeven bij Wittenborn Art Books. (Digital Appendix: Supplements 101-4 - Letter Von Wiegand to Motherwell - May 28, 1947.)

with Plastic Art culture in general, thus it could be usefull. To me it does not matter if they don't pay, mostly I wrote without paying, but you will have much work on it. Might they pay anything, than it is for you.'

Charmion von Wiegand vermeldt twee keer dat de aantekeningen, die zij bij de eerste ontmoeting van Mondriaan krijgt, de basis zijn geweest voor de tekst [093] *Toward the True Vision of Reality*¹⁶. De eerste keer (1947) schrijft zij in haar brief aan Motherwell : 'Out of these notes came Mondrian's essay *Toward the True Vision of Reality*, which was published as a catalogue supplement for Mondrian's first show held at Valentine Dudensing's in 1942.' De tweede keer in haar memoires (1961): 'These notes formed the basis of Mondrian's article "Toward a True Vision of Reality," one of his classic essays. It was published as a brochure for his first exhibition'.¹⁷ Van de oorspronkelijke bewoordingen van Mondriaan blijft in *Toward the True Vision of Reality* echter weinig over.

Behalve vier pagina's in facsimile¹⁸ is de gehele tekst [*Born in Holland*] nooit gepubliceerd.

Vooruitlopend op de ontwikkelingen willen we graag nu reeds opmerken dat de drie teksten - [*Born in Holland*], *Conclusion and reflexions*, *Toward the True Vision of Reality* - een tekstueel verband tonen. De gang van zaken is waarschijnlijk de volgende geweest. Aan het eind van de eerste ontmoeting met Charmion von Wiegand (22 april 1941) geeft Mondriaan haar de autobiografische tekst [*Born in Holland*]. In mei 1941 geeft (of stuurt) hij haar de volgende autobiografische tekst *Conclusion and reflexions*. De strekking van beide manuscripten is merkbaar in de publicatie *Toward the True Vision of Reality*. We vermoeden dat Von Wiegand de publicatie op verzoek van Mondriaan heeft geschreven. Dit vermoeden is gebaseerd op het feit dat we geen enkel manuscript van Mondriaan hebben gevonden met betrekking tot *Toward the True Vision of Reality*. Daarnaast schrijft Charmion in haar brief aan Motherwell dat Mondriaan haar vaak heeft gevraagd om hem te helpen met zijn teksten: 'Tijdens de lente en zomer van 1941 zag ik Mondriaan en of twee keer per week en discussieerde met hem over verschillende essays, die hij me vroeg te vertalen en te redigeren. Als resultaat van onze bijeenkomsten werden veel essays vertaald en herschreven'.¹⁹

Von Wiegand heeft de publicatie *Toward the True Vision of Reality* geschreven en daarbij gebruik gemaakt van de manuscripten [*Born in Holland*] en *Conclusion and reflexions*, maar van Mondriaans woordgebruik is weinig overgebleven. Om recht te doen aan Mondriaans oorspronkelijke bewoordingen worden de manuscripten en de publicatie beschouwd als drie aparte teksten en worden ze hier afzonderlijk gepresenteerd.

Later (herfst 1943) gebruikt Von Wiegand [*Born in Holland*] en *Conclusion and reflexions* nog eens. Ze schrijft een artikel²⁰, waarin ze ook gebruik maakt van de informatie uit de manuscripten, maar ze citeert ze niet letterlijk.

Vermelde personen

De oom - waar Mondriaan over spreekt in de tekst - is oom Frits geweest. Frits Mondriaan²¹ woonde in Den Haag en kwam af en toe naar Winterswijk waar hij Mondriaan schilderles gaf.

De kunstcriticus die Mondriaan bedoelt is H.P. Bremmer. Henk Bremmer bespreekt²² een schilderij van Mondriaan (B79) en gebruikt de volgende zinsnede: 'Zou het niet mogelijk zijn, dat de effene blanke stemming van een kerstnacht zoo tot uiting kwam'.

Sleutelwoorden

Met een aantal kenschetsende woorden (in alfabetische volgorde) geven we aan wat er in [*Born in Holland*] besproken wordt. Van de zogenoemde specifieke en soms minder specifieke Mondriaan-woorden

¹⁶ *Toward the True Vision of Reality* werd als los vouwblad gepresenteerd bij de tentoonstelling in de Valentine Gallery, New York, 19 januari - 7 februari 1942.

¹⁷ Charmion von Wiegand. 'Mondrian: A Memoir of his New York Period'. In *Arts Yearbook* 4 (1961): 57-65. (With the courtesy of the Estate of Charmion von Wiegand and their representative, Michael Rosenfeld Gallery, LLC, New York, NY.)

¹⁸ Michel Seuphor. *Piet Mondrian. Life and Work*. New York, z.j. [1956]: 19, 20, 22, 23.

¹⁹ Letter van Charmion von Wiegand to Robert Motherwell - May 28, 1947. Vindplaats brief: George Wittenborn, Inc. Papers, MoMA Archives, New York. (Digital Appendix: Supplements 101-4 - Letter Von Wiegand to Motherwell - May 28, 1947.)

²⁰ Charmion [von] Wiegand. 'The Meaning of Mondrian'. In: *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, no. 8 (Fall 1943): 62-70.

²¹ Frits Mondriaan (1853-1932), Nederlands schilder, oom van Mondriaan (zie CRI: 112).

²² In: *Beeldende Kunst* 3, 1915-1916, afl. 9, nr. 72 bespreekt H.P. Bremmer het schilderij B79. (J.M.Joosten. 'Documentatie over Mondriaan (2)', in: *Museumjournaal* 5 (1968): 269.)

wordt een verklarende omschrijving gegeven in het ‘Sleutelwoordenregister’²³. De in dit register verduidelijkte sleutelwoorden zijn hieronder cursief weergegeven.

Sleutelwoorden: *abstraction, constant relationship, determine form, De Stijl, determine space, dynamic movement, Einstein, equilibrium of dynamic movement, equivalence, neo-plasticism, pure colors, pure means, pure plastic art, pure reality, reciproque action, reduction, relationship, unity.*

Bijzondere woorden

Een aantal woorden in de tekst [*Born in Holland*] verdient een korte toelichting.

De onderwijsakten die genoemd worden zijn de Lagere en Middelbare Akte Tekenens. De eerste onderwijsakte haalt Mondriaan in 1889, de tweede 1892.

Met de ‘Amsterdam’s Art Academy’ bedoelt Mondriaan de Rijkacademie, waar hij van 1893-1896 studeert.

In de ‘Salon des Indépendants’ (‘Société des Artistes Indépendants’) die Mondriaan noemt in de tekst, heeft hij van 1911 tot 1914 diverse keren geëxposeerd²⁴.

De ‘Boogie-Woogie’ is een improviserende pianostijl met steeds herhaalde figuren met de linkerhand en contrasterende ritmen in de melodieën van de rechterhand; meestal in een blues schema van twaalf maten²⁵.

Aan het eind van de tekst [*Born in Holland*] haalt Mondriaan Einstein aan: ‘abolishment of time and of subjective vision’. De idee dat ruimte en tijd niet absoluut zijn, is een gegeven dat Mondriaan regelmatig in zijn teksten gebruikt²⁶.

Schilderijen ontstaan tijdens schrijfperiode

[*Born in Holland*] is gedateerd ‘april 1941’. Mondriaan heeft de tekst geschreven met het oog op de ontmoeting met Von Wiegand (22 april 1941) en haar plan een artikel over hem te schrijven. Wegens de afspraak vermoeden we dat hij slechts enkele weken aan de tekst heeft kunnen werken en de tekst ergens in de maand april 1941- vóór de 22e - is geschreven. Volgens de Catalogue Raisonné heeft Mondriaan in 1941 zes schilderijen vervaardigd: B299/319-B304/293²⁷. Hij zal tijdens het schrijven aan [*Born in Holland*] met één of meer van deze schilderijen bezig zijn geweest.

²³ Digital Appendix: Documentation - Mondrian Vocabulary Explained.

²⁴ CRIII: 25-27.

²⁵ *Het Muziekboek*, Alphen aan de Rijn, 1978: 172.

²⁶ Mondriaan gebruikt de termen ‘buiten tijd en ruimte’ en ‘in tijd en ruimte’; de eerste keer worden de termen gebruikt in ‘[010] *De Nieuwe Beelding in de schilderkunst*. (Zie ook: H.J. Vink. ‘Ruimte en tijd in de geschriften van Severini, Vantongerloo, Mondriaan en Van Doesburg II’. In: *Jong Holland* 6, nr. 3 (1990): 6-8.)

²⁷ CRII: 403-407.